

YAŞAM BOYU GELİŞİM VE UYUM SORUNLARI

PSİKOPATOLOJİYİ ANLAMAK

EDİTÖR
Doç. Dr. İsmail Seçer

YAŞAM BOYU GELİŞİM VE UYUM SORUNLARI PSİKOPATOLOJİYİ ANLAMAK

Editör: Doç. Dr. İsmail Seçer

Yayın No. : 2913
Psikoloji/Psikolojik Danışma Rehberlik No. : 189
ISBN : 978-625-406-345-9
ISBN : 978-625-406-344-2
Basım Sayısı : 1. Basım, Ekim 2020

© Copyright 2020, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

Genel Yayın Yönetmeni : Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Yayın Koordinatörü : Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Redaksiyon : NaimDilek -naim@nobelyayin.com-
Sayfa Tasarım : Emel Yıldız -emel@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım : Mehtap Yürümez -mehtap@nobelyayin.com-
Baskı Sorumlusu: Yavuz Şahin -yavuz@nobelyayin.com-
Baskı ve Cilt : Atalay Konfeksiyon Matbaacılık ve Reklam İnşaat Turizm Otomotiv San. ve Tic. Ltd. Şti. Sertifika No: 47911
Zübeyde Hanım Mah. Süzgün Cad. No.: 7 Altındağ/Ankara

Kütüphane Bilgi Kartı

Seçer, İsmail.

Yaşam Boyu Gelişim ve Uyum Sorunları Psikopatolojiyi Anlamak / Editör: İsmail Seçer

1. Basım. XXVIII + 676 s. 16x23,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-406-345-9

E-ISBN: 978-625-406-344-2

1. Gelişim 2. Uyum Problemleri 3. Psikopatoloji 4. Davranış Bozuklukları

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı mh. 2465 sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat Şaşmaz-ANKARA - siparis@nobelyayin.com-

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

E-Satış: www.nobelkitap.com - www.atlaskitap.com - **Bilgi:** esatis@nobelkitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa Basım Dağıtım, Arasta, Arkadaş Kitabevi, D&R Mağazaları, Dost Dağıtım, Ekip Dağıtım, Kida Dağıtım, Kitapsan, Nezih Kitabevleri, Pandora, Prefix, Remzi Kitabevleri

YAZARLAR

EDİTÖR

Doç. Dr. İsmail Seçer

BÖLÜM 1:	RUH SAĞLIĞININ DOĞASINA GENEL BAKIŞ	20
	Doç. Dr. İsmail SEÇER - <i>Atatürk Üniversitesi</i>	
BÖLÜM 2:	YAŞAM BOYU GELİŞİM	21
	Hakan KIRBAŞ - <i>MEB, Erzurum</i>	
BÖLÜM 3:	0-6 YAŞ GELİŞİM SÜREÇLERİ VE UYUM SORUNLARI	61
	Dr. Aslı KARTOL - <i>Gaziantep Üniversitesi</i>	
BÖLÜM 4:	İKİNCİ ÇOCUKLUK DÖNEMİ GELİŞİM SÜREÇLERİ VE UYUM SORUNLARI	109
	Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ERDEM - <i>Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi</i> Dr. Öğr. Üyesi Şefika ERDEM - <i>Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi</i>	
BÖLÜM 5:	ERGENLİK DÖNEMİ GELİŞİM SÜREÇLERİ VE UYUM SORUNLARI	155
	Uzm. Dr. Hakan ÖĞÜTLÜ - <i>Ankara Şehir Hastanesi</i>	
BÖLÜM 6:	ERGENLERDE RİSKLİ DAVRANIŞLAR VE ÖNLEME-MÜDAHALE YAKLAŞIMLARI	189
	Arş. Gör. Selim GÜNDOĞAN - <i>Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi</i>	
BÖLÜM 7:	YAŞAM BOYU İHMAL VE İSTİSMAR: ÖNLEME-MÜDAHALE YAKLAŞIMLARI	217
	Öğr. Gör. Sümeyye ULAŞ - <i>Gümüşhane Üniversitesi</i>	
BÖLÜM 8:	YAŞAM BOYU BAĞIMLILIK TÜR VE SONUÇLARI	277
	Doç. Dr. Zeynep KARAMAN ÖZLÜ - <i>Atatürk Üniversitesi</i> Dr. Öğr. Üyesi Nurgül KARAKURT - <i>Atatürk Üniversitesi</i>	

BÖLÜM 9:	GENÇ YETİŞKİNLİK DÖNEMİ GELİŞİM SÜREÇLERİ VE UYUM SORUNLARI	327
	Dr. Yavuz KOŞAN - <i>Muş Alparslan Üniversitesi</i>	
BÖLÜM 10:	ORTA YETİŞKİNLİK DÖNEMİ GELİŞİM SÜREÇLERİ VE UYUM SORUNLARI	363
	Uzm. Kasım KARACA - <i>MEB, Erzurum</i>	
BÖLÜM 11:	YAŞAM BOYU PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK VE RUH SAĞLIĞI SÜRECİ ...	393
	Uzm. Dr. Bahadır TURAN - <i>Ankara Şehir Hastanesi</i>	
BÖLÜM 12:	YAŞAM BOYU TRAVMA: ETKİLERİ VE MÜDAHALE YAKLAŞIMLARI ..	417
	Dr. Öğr. Üyesi Seher AKDENİZ - <i>KTO Karatay Üniversitesi</i>	
BÖLÜM 13:	YAŞAM BOYU YAS BOZUKLUĞU VE GENEL GÖRÜNÜM	453
	Doç. Dr. Zeynep KARAMAN ÖZLÜ - <i>Atatürk Üniversitesi</i> Dr. Öğr. Üyesi Eda AY - <i>Atatürk Üniversitesi</i>	
BÖLÜM 14:	YAŞLILIK DÖNEMİ GELİŞİM SÜREÇLERİ VE UYUM SORUNLARI	479
	Uzm. Nuray SAVAŞ - <i>MEB, Erzurum</i> Uzman Önder KARADENİZ - <i>MEB, Erzurum</i>	
BÖLÜM 15:	YAŞAM BOYU ENGELLİLİK VE UYUM SORUNLARINA MÜDAHALE YAKLAŞIMLARI	525
	Dr. Öğr. Üyesi Zehra TOPAL - <i>Gaziantep Üniversitesi</i>	
BÖLÜM 16:	PSİKOPATOLOJİ I: DEPRESYON-BİPOLAR BOZUKLUK VE ŞİZOFRENİ ...	549
	Dr. Öğr. Üyesi Hatice HARMANCI - <i>KTO Karatay Üniversitesi</i>	
BÖLÜM 17:	PSİKOPATOLOJİ II: ANKSİYETE VE OKB BOZUKLUKLARI.....	589
	Uzm. Dr. Hanife KOCAKAYA <i>Tokat Dr. Cevdet Aykan Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi</i>	
BÖLÜM 18:	PSİKOPATOLOJİ III: KİŞİLİK, UYKU, YEME VE CİNSEL İŞLEV BOZUKLUKLARI	625
	Dr. Öğr. Üyesi Hatice HARMANCI - <i>KTO Karatay Üniversitesi</i> Uzm. Dr. Hanife KOCAKAYA <i>Tokat Dr. Cevdet Aykan Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi</i>	

İçindekiler

ÖN SÖZ	xix
--------------	-----

BÖLÜM 1: RUH SAĞLIĞININ DOĞASINA GENEL BAKIŞ..... 1

RUH SAĞLIĞI	2
RUH SAĞLIĞININ GENEL GÖSTERGELERİ	8
ÇOCUK RUH SAĞLIĞI	13
ÇOCUK VE ERGENLERDE RUH SAĞLIĞI DEĞERLENDİRMESİ VE BAŞVURULAN UYGULAMALAR	16
KAYNAKLAR.....	20

BÖLÜM 2: YAŞAM BOYU GELİŞİM 21

YAŞAM BOYU GELİŞİM	22
GELİŞİM DÖNEMLERİ.....	23
GELİŞİM GÖREVLERİ (ÖDEVLERİ - HAVIGHURST MODELİ)	24
KİŞİLİK GELİŞİMİ.....	28
PSİKOANALİTİK KİŞİLİK KURAMI	29
İnsan Doğasına Bakış	29
Topografik Kuram	30
Yapısal Kişilik Kuramı.....	31
Psikoseksüel Gelişim Kuramı	32
Savunma Mekanizmaları	34
ERİC ERIKSON PSİKOSOSYAL KİŞİLİK KURAMI	38
İnsan Doğasına Bakışı	38

Yaşam Boyu Kişilik Gelişimi	38
BAĞLANMA TÜRLERİ.....	43
AHLAKİ (TÖREL) GELİŞİM	47
JEAN PIAGET’NİN AHLAKİ GELİŞİM KURAMI	48
Piaget’nin Ahlaki Gelişim Dönemleri	48
LAWRENCE KOHLBERG’İN AHLAKİ GELİŞİM KURAMI.....	50
Ahlaki Gelişim Evreleri	51
KAYNAKLAR.....	56

BÖLÜM 3: 0-6 YAŞ GELİŞİM SÜREÇLERİ VE UYUM SORUNLARI..... 61

BEBEKLİK DÖNEMİ GELİŞİM SÜRECİ	62
BEBEKLİK DÖNEMİ UYUM VE DAVRANIŞ SORUNLARI.....	64
Çocuklarda Bağlanma Kavramı ve Bağlanma Sorunları	65
Tepkisel Bağlanma Bozukluğu	66
Sınırsız Toplumsal Katılım Bozukluğu	68
Çocuklarda Uyku Bozuklukları	71
İLK ÇOCUKLUK DÖNEMİ GELİŞİM SÜRECİ.....	73
Ebeveyn Faktörleri	76
Toplumsal Faktörler	76
Özel Faktörler	76
İLK ÇOCUKLUK DÖNEMİ UYUM VE DAVRANIŞ SORUNLARI	77
Tırnak Yeme	77
Parmak Emme.....	79
YIKICI DAVRANIŞ BOZUKLUKLARI	80
Karşıt Olma-Karşı Gelme Bozukluğu	81
Davranım Bozukluğu	83
ÇOCUKLARDA DIŞA ATIM BOZUKLUKLARI	86
Enüresiz	86
Enkopresiz	88
Tık Bozukluğu.....	90
İLK ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE BESLENME VE YEME BOZUKLUKLARI	92
Ruminasyon (Geri Çıkarma) Bozukluğu	93
Pika.....	94
KAYNAKLAR.....	98

BÖLÜM 4: İKİNCİ ÇOCUKLUK DÖNEMİ GELİŞİM SÜREÇLERİ VE UYUM SORUNLARI 109

İKİNCİ ÇOCUKLUK DÖNEMİ GELİŞİM ÖZELLİKLERİ	110
Fiziksel Gelişim	110
Sosyal Duygusal Gelişim.....	113
Ahlak Gelişimi	114
Kişilik Gelişimi	115
İKİNCİ ÇOCUKLUK DÖNEMİ UYUM SORUNLARI	116
Çalma	116
Yalan Söyleme	118
Tırnak Yeme	121
Kekemelik	122
Seçici Konuşmazlık (Mutizm)	125
Kardeş Kıskançlığı	129
Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite (DEHB)	131
PROBLEMLİ OKUL DEVAM SORUNLARI.....	137
İlk Çocukluk Döneminde Okul Korkusu/Okul Reddi.....	137
Okul Terki	140
Okul Tükenmişliği	142
KAYNAKLAR.....	147

BÖLÜM 5: ERGENLİK DÖNEMİ GELİŞİM SÜREÇLERİ VE UYUM SORUNLARI 155

ERGENLİK DÖNEMİ	156
Ergenlik Dönemi Genel Gelişimsel Özellikleri.....	156
Erken Ergenlik (Erinlik, Ön Ergenlik) Dönemi (10-14 Yaş)	157
Orta Ergenlik Dönemi (15-16 Yaş).....	158
Geç Ergenlik Dönemi (17-21 Yaş).....	159
ERGENLİK DÖNEMİ TEMEL GELİŞİM KAVRAMLARI.....	161
Kimlik	161
Öz Kimlik ve Sosyal Kimlik.....	161
Kimliğin Boyutları	162
Kimlik Geliştirme Aşamaları ve Sorunları.....	162
Cinsel Kimlik	163
Cinsiyet Disforisi.....	164

ERGENLERDE SIK GÖZLENEN ÖNEMLİ RUHSAL BOZUKLUKLAR.....	165
Ergenlerde Depresyon	165
Ergenlerde İntihar	167
Ergenlerde Obsesif-Kompulsif Bozukluk	168
Risk Alma Davranışları.....	170
Akran Zorbalığı	172
Çocuk Suçluluğu	177
Çeteleşme	180
İkinci Çocukluk ve Gençlik Döneminde Okul Reddi	182
KAYNAKLAR.....	187

BÖLÜM 6: ERGENLERDE RİSKLİ DAVRANIŞLAR VE ÖNLEME-MÜDAHALE YAKLAŞIMLARI 189

ERGENLİK DÖNEMİNDE RİSKLİ DAVRANIŞLAR.....	190
Riskli Davranışlar	190
ÖNLEME YAKLAŞIMLARI (BİRİNCİL/TEMEL-İKİNCİL).....	196
Birincil (Temel) Önleme.....	196
İkincil Önleme	200
MÜDAHALE YAKLAŞIMLARI	204
Psikososyal Müdahale Yaklaşımları	204
Psikiyatrik Müdahale Uygulamaları	208
KAYNAKLAR.....	213

BÖLÜM 7: YAŞAM BOYU İHMAL VE İSTİSMAR: ÖNLEME-MÜDAHALE YAKLAŞIMLARI 217

ÇOCUK, İHMAL VE İSTİSMAR KAVRAMI.....	218
EBEVEYNLERİN ÇOCUK İHMAL VE İSTİSMAR DAVRANIŞLARINI AÇIKLAMAYA YÖNELİK TEORİ VE MODELLER	220
Sosyal-Psikolojik Model.....	220
Psikopatolojik Model	220
Sosyal Öğrenme Teorileri	221
Psikodinamik Model	221
Finkelhor'un (1984) Ön Koşul Teorisi	222
Sosyal Bilgi İşleme Modeli	222

Gelişimsel-Ekolojik Model.....	222
Organizasyon-Muamele Modeli	223
Aile Sistemleri Teorisi	223
İSTİMAR TÜRLERİ	223
Fiziksel İstismar	223
Duygusal (Psikolojik) İstimar	230
Cinsel İstimar	234
İHMAL	247
İhmal Türleri	248
İhmalin Göstergeleri	250
İhmalin Sonraki Yaşam Üzerinde Etkileri	251
İSTİMAR VE İHMAL İÇİN RİSK FAKTÖRLERİ	252
İSTİMAR VE İHMAL İÇİN ÖNLEME	254
Birincil Koruma.....	255
İkincil Koruma	255
Üçüncül Koruma.....	255
ÇOCUK İSTİMAR VE İHMAL İÇİN TERAPİ UYGULAMALARI	256
Çocukluk Çağı Travma ve İstismarı İçin Adım Adım Bilişsel Davranışçı Terapi (Jacqueline S. Feather ve Kevin R.Ronan, 2010)	256
Cinsel İstismar Mağduru Olan Çocuklar için EMDR (Robbie Adler-Tapia, Carolyn Settle & Francine Shapiro, 2012)	259
Cinsel İstismar Mağduru Çocuklar için Ebeveyn-Çocuk Etkileşimli Terapi/ EÇET (Anthony J. URQUIZA & Dawn BLACKER, 2012)	261
YETİŞKİNLİK DÖNEMİNDE KARŞILAŞILAN İSTİMAR VE İHMAL	263
Flört Şiddeti	263
Mobbing (Psikolojik Taciz).....	264
YAŞLILIK DÖNEMİNDE KARŞILAŞILAN İSTİMAR VE İHMAL	266
KAYNAKLAR.....	271

BÖLÜM 8: YAŞAM BOYU BAĞIMLILIK TÜR VE SONUÇLARI 277

BAĞIMLILIK NEDİR?	278
BAĞIMLILIĞIN EVRELERİ	278
BAĞIMLILIK TÜRLERİ	279
Psikolojik Bağımlılık	279
Fiziksel Bağımlılık	280

BAĞIMLILIK ÇEŞİTLERİ.....	281
Madde Bağımlılığı	281
Oyun Bağımlılığı	300
Sosyal Medya Bağımlılığı.....	306
Akıllı Telefon Bağımlılığı	310
KAYNAKLAR.....	319

BÖLÜM 9: GENÇ YETİŞKİNLİK DÖNEMİ GELİŞİM SÜREÇLERİ VE UYUM SORUNLARI..... 327

18-35 YAŞ ARASI (GENÇ YETİŞKİNLİK DÖNEMİ) GELİŞİMSEL VE YAŞAMSAL SÜREÇLER.....	328
Beliren Yetişkinlik	329
Erik H. Erikson: İnsanın Sekiz Evresi	332
Levinson'un Yaşam Yapısı Kuramı	335
Carl Gustav Jung'a Göre Yaşam Boyu Gelişimin Dört Evresi.....	337
Gelişim Görevleri	338
ÜNİVERSİTE YAŞAMI VE UYUM SORUNLARI	338
ROMANTİK İLİŞKİLER VE UYUM SORUNLARI	340
Başarılı Evlilikler ve Boşanma	342
Evlilik Uyum.....	344
MESLEĞE HAZIRLIK VE UYUM SORUNLARI	345
Çalışmanın Etkileri.....	349
GENÇ YETİŞKİNLİK DÖNEMİ RUHSAL PROBLEMLERİ	350
Depresyon	350
Anksiyete	353
Alkol ve Madde Kullanımı	355
Yeme Bozuklukları	356
KAYNAKLAR.....	359

BÖLÜM 10: ORTA YETİŞKİNLİK DÖNEMİ GELİŞİM SÜREÇLERİ VE UYUM SORUNLARI 363

ORTA YETİŞKİNLİK	364
Orta Yetişkinlikte Fiziksel Süreç	365
Orta Yetişkinlikte Zihinsel Süreç.....	366
Orta Yetişkinlikte Psikolojik Süreç	367

Orta Yaş Döneminde Kişilik Gelişimi	368
Orta Yetişkinlikte Sosyal Süreç	370
ORTA YAŞ KRİZİ	372
Kriz Kavramı	372
Orta Yaş Krizi	372
AİLE: YETİŞKİN BİR BİREYİN SONRAKİ KUŞAĞINA HAZIRLIK ORTAMI	374
KURAMLAR	375
Erikson'un Psiko-Sosyal Kuramı	375
Bühlerin İnsan Yaşamının Akış Kuramı	376
Levinson'un Yaşam Kuramı	376
Roger L. Gould'un Dönüşüm Kuramı	378
Jung'a Göre Kişilik Gelişim Evreleri	379
ORTA YAŞ DÖNEMİNDE PSİKOPATOLOJİK SORUNLAR	379
Madde Kullanımı	380
Depresyon	381
Kaygı Bozuklukları	382
Yaygın Anksiyete Bozukluk	382
Panik Atak	383
Obsesif-Kompulsif Bozukluk	384
Stres	385
KAYNAKLAR	388

BÖLÜM 11: YAŞAM BOYU PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK VE RUH SAĞLIĞI SÜRECİ..... 393

PSİKOLOJİK DAYANIKLILIK	394
PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK İÇİN RİSK FAKTÖRLERİ	397
Bireysel Risk Faktörleri	398
Ailesel Risk Faktörleri	399
Çevresel Risk Faktörleri	400
PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK İÇİN KORUYUCU FAKTÖRLER	402
Bireysel Koruyucu Faktörler	402
Çevresel Koruyucu Faktörler	404
Ailesel Koruyucu Faktörler	405
DAYANIKLILIĞI ARTIRDIĞI BİLİNEN KİŞİSEL DONANIMLAR	405
Çevresel Faktörler Açısından Temel Risk Unsurunun Belirlenmesi	405

PSİKOLOJİK DAYANIKLILIK İLE İLİŞKİLİ ÖZELLİKLER	407
Kısa Süreli Travmalar	407
Zihinsel Özellikler	408
Dönüm Noktası	409
Gen-Çevre Etkileşimleri	409
Sosyal İlişkiler	409
Dayanıklılık Biyolojisi	410
PSİKOLOJİK DAYANIKLILIĞA YAKLAŞIM	410
KAYNAKLAR	413

BÖLÜM 12: YAŞAM BOYU TRAVMA: ETKİLERİ VE MÜDAHALE

YAKLAŞIMLARI 417

PSİKOLOJİK TRAVMA	418
PSİKOLOJİK TRAVMANIN ETKİLERİ	419
Bilişsel Etkiler	420
Duygusal ve Davranışsal Etkiler	423
Sosyal Etkiler	423
ÇOCUK VE ERGENLERDE TRAVMANIN ETKİLERİ	424
TRAVMA SONRASINDA GÖZLENEN PSİKOLOJİK TEPKİLER	427
Psikolojik Şok Dönemi (İlk 24 Saat)	427
Tepki Dönemi (2-6 Gün)	427
İşleme ve Üzerinden Geçme Dönemi (Bir Haftadan Sonra)	428
İyileşme ve Yeniden Oryantasyon Dönemi	428
TRAVMA SONRASI STRES BOZUKLUĞU	429
ÇOCUKLARDA TRAVMA SONRASI STRES BOZUKLUĞU	435
TRAVMA SONRASI GELİŞME	438
TRAVMAYA MÜDAHALE YAKLAŞIMLARI	438
PSİKOLOJİK İLK YARDIM	440
Psikolojik İlk Yardımın Aşamaları	440
EMDR	442
Maruz Bırakma	442
Bilişsel Davranışçı Terapi	443
Duygu Düzenleme ve Beceri Odaklı Müdahaleler	444
ÇOCUKLARDA TRAVMA SONRASI EK MÜDAHALELER	444
Oyun Terapisi	444

Psiko-Sosyal Müdahaleler	445
KAYNAKLAR.....	449

BÖLÜM 13: YAŞAM BOYU YAS BOZUKLUĞU VE GENEL GÖRÜNÜM 453

YAS VE YAS TÜRLERİ	454
Yas Türleri	455
ÇOCUKLARDA YAS SÜRECİ VE GENEL GÖRÜNÜM	457
YETİŞKİNLERDE YAS SÜRECİ VE GENEL GÖRÜNÜM	462
YAS BOZUKLUĞU	463
YAS BOZUKLUĞUNDA PSİKOSOSYAL VE ÇEVRESEL MÜDAHALELER.....	465
KAYNAKLAR.....	473

BÖLÜM 14: YAŞLILIK DÖNEMİ GELİŞİM SÜREÇLERİ VE UYUM SORUNLARI 479

YAŞLILIK DÖNEMİ	480
Yaşlanma ve Yaşlılık.....	480
Yaşlanma Boyutları	481
Yaşlılık Dönemi Genel Gelişim Özellikleri	482
YAŞLANMA KURAMLARI.....	489
YAŞLILIKTA DEĞİŞİM VE BUNA BAĞLI UYUM SORUNLARI	492
YAŞLILIKTA YAŞANAN PSİKOPATOLOJİK DURUMLAR	499
Yaşlılık Dönemi Depresyonu.....	499
Deliryum	500
Demans.....	502
Anksiyete Bozuklukları	505
Psikotik Bozukluklar	505
Alkol ve Madde Bağımlılığı.....	506
Hafif Bilişsel (Kognitif) Bozukluk.....	506
Uyku Bozuklukları.....	507
YAŞLILARA YÖNELİK SOSYAL BAKIM VE PSİKOLOJİK DANIŞMA HİZMETLERİ	
Psikolojik Danışma Hizmetleri	509
Yaşlının Psikolojik Sağlığı Açısından Önemli Kavramlar.....	509
Yaşlılara Sunulan Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetleri	511
Yaşlılara Yönelik Sosyal Uygulama ve Hizmetler	514
Dünyada Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmetler.....	514

Türkiye’de Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmetler	515
KAYNAKLAR.....	520

BÖLÜM 15: YAŞAM BOYU ENGELLİLİK VE UYUM SORUNLARINA MÜDAHALE YAKLAŞIMLARI 525

ENGELLİLİK KAVRAMI	526
ENGEL TÜRLERİ	528
Fiziksel Engel Türleri.....	528
Zihinsel Engel Türleri	530
Zihinsel Yetersizlikte Tanı ve Tedavi Süreci	532
Otizm Spektrum Bozukluğu	534
Gelişimsel Dil ve Konuşma (İletişim) Bozuklukları.....	537
Özgül Öğrenme Güçlüğü.....	539
ENGELLİLİKTE EĞİTSEL UYGULAMALAR	540
Zihinsel Yetersizlikte Eğitsel Yaklaşımlar.....	541
Otizm Spektrum Bozukluğunda Eğitsel Yaklaşımlar	543
Özgül Öğrenme Güçlüğünde Eğitsel Yaklaşımlar.....	543
ENGELLİ BİREYLERİN YAŞADIĞI UYUM PROBLEMLERİ.....	544
KAYNAKLAR.....	548

BÖLÜM 16: PSİKOPATOLOJİ I: DEPRESYON-BİPOLAR BOZUKLUK VE ŞİZOFRENİ 549

DEPRESYON BOZUKLUKLARI	550
Major Depresyon Bozukluğu	551
BİPOLAR BOZUKLUKLAR.....	562
Epidemiyoloji.....	568
Etiyoloji	569
Tedavi Seçenekleri	570
PSİKOTİK BOZUKLUKLAR	572
Şizofreni.....	573
KAYNAKLAR.....	586

BÖLÜM 17: PSİKOPATOLOJİ II: ANKSİYETE VE OKB BOZUKLUKLARI..... 589

ANKSİYETE BOZUKLUKLARI	590
Epidemiyoloji.....	591

PANİK BOZUKLUĞU	592
Epidemiyoloji	592
Etiyoloji	592
Hastalığın Gidişi	595
Tedavi	595
ÖZGÜL FOBİLER	596
Epidemiyoloji	596
Etiyoloji	596
Psikolojik Etkenler	597
Klinik Özellikler	597
Eş Tanılar	598
Klinik Seyir	598
Tedavi	599
AGORAFOBİ	599
Epidemiyoloji	599
Klinik Özellikler	599
Klinik Seyir	600
Tedavi	601
SOSYAL ANKSİYETE BOZUKLUĞU	601
Epidemiyoloji	601
Etiyoloji	601
Klinik Özellikler	602
Eş tanılar	603
Hastalığın Gidişi	603
Tedavi	603
YAYGIN ANKSİYETE BOZUKLUĞU	604
Epidemiyoloji	604
Etiyoloji	604
Klinik Özellikler	605
Eş tanılar	606
Hastalığın Seyri	606
Tedavi	606
OBSESİF KOMPULSİF BOZUKLUK (TAKINTI ZORLANTI BOZUKLUĞU) VE İLİŞKİLİ BOZUKLUKLAR	607
OBSESİF-KOMPULSİF BOZUKLUK	608
Epidemiyoloji	608

Etiyoloji	608
Klinik Belirti Ve Bulgular	610
Gidiş ve Sonlanış	612
Tedavi	613
BEDEN DİSMORFİK BOZUKLUĞU	614
TRİKOTİLLOMANİ	615
DERİ YOLMA BOZUKLUĞU	616
BİRİKTİRİCİLİK BOZUKLUĞU	616
KAYNAKLAR	620

BÖLÜM 18: PSİKOPATOLOJİ III: KİŞİLİK, UYKU, YEME VE CİNSEL İŞLEV BOZUKLUKLARI 625

KİŞİLİK BOZUKLUKLARI	626
Paranoid Kişilik Bozukluğu	627
Şizoid Kişilik Bozukluğu	629
Şizotipal Kişilik Bozukluğu	630
Antisosyal Kişilik Bozukluğu	631
Sınır (Borderline) Kişilik Bozukluğu	632
Histriyonik Kişilik Bozukluğu	634
Narsisistik Kişilik Bozukluğu	635
Çekingen Kişilik Bozukluğu	636
Bağımlı Kişilik Bozukluğu	637
Obsesif-Kompulsif Kişilik Bozukluğu	638
Diğer Kişilik Bozuklukları	639
Kişilik Bozukluklarında Tedavi	639
CİNSEL İŞLEV BOZUKLUKLARI VE PARAFİLİLER	640
Cinsel İsteksizlik	642
Kadında Orgazm Bozukluğu	644
Sertleşme Bozukluğu (Eretil Disfonksiyon)	645
Boşalma Bozuklukları	647
Cinsel Organlarda-Pelviste Ağrı/İçe Girme Bozukluğu	649
CİNSEL SAPKINLIK BOZUKLUKLARI (PARAFİLİK BOZUKLUKLAR)	651
UYKU	654
Niçin Uyuruz?	654
Uyku Elektrofizyolojisi	654

NREM-REM Farklar	655
Uyku Nörobiyolojisi	655
UYKU BOZUKLUKLARI	655
Uykusuzluk (İnsomnia).....	656
Hipersomnolans Bozukluğu	657
Narkolepsi	658
Sirkadiyen Ritm Uyku Bozuklukları	659
Parasomniler	660
Huzursuz Bacaklar Sendromu	662
YEME BOZUKLUKLARI	662
Anoreksiya Nervoza	663
Epidemiyoloji	663
Bulimiya Nervoza	665
Tıkınırcasına Yeme Bozukluğu	666
Yeme Bozukluklarında Klinik Gidiş ve Tedavi	666
Gidiş ve Sonlanım	666
Tedavi	667
KAYNAKLAR	671

ÖN SÖZ

Elinizdeki bu kitabın odak noktası, bireyin doğum öncesinden ölümüne kadar geçen yaşam serüveni içerisinde göstermiş olduğu gelişim süreçleri ve bu gelişim süreçlerinde olası olumsuzluklara bağlı olarak ortaya çıkan davranış ve uyum problemleridir. Şüphesiz ki insan davranışının biyolojik, psikolojik, sosyal vb. başta olmak üzere birçok belirleyicisi bulunmaktadır. Her bir belirleyici, farklı bir disiplin alanına işaret etmekle birlikte bu kitapta özellikle psiko-sosyal belirleyiciler üzerinde durulmuştur.

Günümüz yaşam koşulları göz önünde bulundurulduğunda, şüphesiz bireyin uyum becerilerinin hiç olmadığı kadar tehdit altında olduğu söylenebilir. Bu ifadeyi kullanırken milyonlarca antidepresan ve madde kullanıcısını göz önünde bulundurduğumuzu ve bu olumsuzluğun yaratmış olduğu psiko-sosyal gerçekliği referans aldığımızı bilmenizi isteriz. Yalnızca Türkiye’de Sağlık Bakanlığının 2018 yılı verilerine göre sekiz milyon üzerinde kayıtlı anti-depresan kullanıcısı bulunmaktadır. TUIK kayıtlarına göre ise 18 yaşın altında her yıl yüzbinlerce çocuk suça bulaşmaktadır ve bu çocukların önemli bir kısmı madde kullanmaktadır. Aynı zamanda bu çocuklara ilişkin önemli bir istatistik ise büyük bir çoğunluğunun aile geçmişinde suç ve madde kullanımının söz konusu olması ve eğitim-gelir düzeylerinin de oldukça düşük olmasıdır. Çocuk yaşta suça ve maddeye yönelimin bu denli yüksek oluşu doğal olarak çok farklı psiko-sosyal sorunları da tetikleyebilmektedir. Yetişkin suç profilleri incelendiğinde yine ilk suça bulaşma oranının önemli oranda çocukluk yıllarına işaret ettiği görülecektir. Dolayısıyla insanları psiko-sosyal uyum sorunları ile karşı karşıya getiren sonuçların önemli bir kısmının çocukluk dönemi olarak adlandırılan 18 yaş öncesi yaşam gerçekleri ile derin ilişkisi bulunmaktadır.

Önemli oranda problemsiz geçtiği düşünülmese karşın günümüz psikiyatrik araştırmaları yetişkinlik döneminde gün yüzüne çıkan psikolojik rahatsızlıkların çoğunun ilk çocukluk ve ergenlik dönemi yaşantıları

ile doğrudan ilişkisini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda bireyin uyum süreçlerini ve psikolojik problemlerinin doğasını anlama noktasında bütüncül bir bakış açısına ihtiyaç olduğu değerlendirilerek elinizdeki eser yayına hazırlanmıştır.

Yaşamı; bütün gelişim evreleri olan çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık olmak üzere tün evreleri ve bu evrelerin her birinde geçirilen ortak yaşam süreçleri ve olası travmatik durumlar bağlamında ele alarak psikolojik problemlerin ve rahatsızlıkların doğasını ortaya koymaya ve oldukça anlaşılır bir dille ifade etmeye çalıştık. Bu bağlamda hemen her bölümde kaçınılmaz bir şekilde *Psikiyatrik Rahatsızlıkların Tanılaması El Kitabı* olarak adlandırılan DSM-5 tanı ölçütlerini tartışmaya yer veremeyecek bir şekilde okuyucunun dikkatine sunarak ilgili problemin doğası, epidemiyolojisi, yaşam süreçleri üzerindeki etkileri ve olası müdahale-tedavi seçenekleri ile geniş bir perspektiften açıklamaya çalıştık.

Bu yönüyle özellikle ruh sağlığı uzmanları, Psikoloji, Psikolojik Danışmanlık vb. bilim alanındaki uzmanlar ile lisans ve lisansüstü öğrenciler başta olmak üzere insan davranışına ve uyum sorunlarının doğasına ilgi duyan herkesin istifade edebileceğine inandığımız bu eseri alana ve bilime kazandırmaktan duyduğumuz memnuniyeti belirtmek isteriz.

Bu eser, ruh sağlığı süreçleri ve problemlerine ilişkin bakış açınızı geniş bir perspektiften etkilemeyi amaçlamakta ve bu doğrultuda ortaya koyduğu içerik ve uygulamalar yoluyla özgün bir eser niteliği taşımaktadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Elinizdeki eser ile psikopatoloji olarak tanımladığımız ruh sağlığı problemlerinin doğumdan ölüme kadar geçen süreç içerisinde oldukça geniş bir perspektiften açıklamaya ve anlaşılır kılmaya çalıştığımızı tekrar belirtmek isteriz. Bu anlamda kitabın Birinci Bölüm'ü, diğer bölümlerden ayrı olarak değerlendirilmelidir. Bu bağlamda bireyin ruh sağlığı süreçlerinin genel doğası ve buna ilişkin ana kavram ve ölçütler bu bölümde tartışılmıştır. İkinci Bölüm'de yaşam boyu gelişim süreçleri ele alınmış ve bireyin gelişim süreçleri çok yönlü olarak ve kuramsal çerçeveden ortaya konulması amaçlanmıştır. Bölüm 3, 4 ve 5'te; ilk çocukluk, ikinci çocukluk ve ergenlik dönemi gelişim süreçleri ve bu dönemlerde yaygın şekilde ortaya çıkan uyum problemleri ele alınmıştır. Bu bağlamda özellikle toplumun henüz yeni tanıştığı kavramlar olan "okul reddi" ve "okul tükenmişliği" gibi akademik süreçlerle ilişkili uyum problemlerinin ele alındığı Bölüm 4 ve Bölüm 5'e bakmanızı şiddetle öneririz. Bölüm 6 ise bireyin yaşam sürecindeki en zorlu süreçlerden biri olan ergenlik döneminde yaygın gözlenen uyum problemleri ve riskli davranışların ve önleme-müdahale yaklaşımlarının kapsam-

lı olarak ele alındığı bir kısımdır. Riskli davranışların doğasını ve önleme yaklaşımlarına ilgi duyanların ilgisini çekeceğini değerlendiriyoruz. Bölüm 7'yi şüphesiz toplumun her kesiminin dikkatlice ve defalarca okumasının gerekliliği kanaatindeyiz. Çünkü yaşam boyu istismar ve etkilerinin kuramsal anlamda ele alındığı önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Bu yönüyle özellikle çocuk istismarına yönelik olarak bakış açınızın değişmesine katkı sağlayacağını umuyoruz. Bölüm 8'de, her yaş grubunda ortaya çıkan çeşitli bağımlılık türlerini ve özellikle günümüz sosyal medya, internet, oyun ve madde bağımlılığı gibi temel unsurları çok yönlü olarak ele almaya çalıştık. Bağımlılığın oluşum süreçleri ve yaşam kalitesi üzerindeki etkileri yine geniş bir perspektiften ele alınmış ve okuyucunun dikkatine sunulmuştur.

Bölüm 9'dan itibaren yetişkinlik dönemine geçiş yapılmıştır. Bu anlamda yetişkinliğin ilk evresi olan genç yetişkinlik dönemi gelişim süreçleri ve uyum problemlerinin doğası Bölüm 9'da geniş bir şekilde değerlendirilmiştir. Bu kitabın okuyucu kitlesi arasında önemli bir yer tutması beklenen üniversite gençliğinin özellikle okumasında yarar olduğu kanaatindeyiz. Bölüm 10 ise günümüzün önemli kavramlarından biri olan "Orta Yaş Krizi"nin ele alındığı kısımdır. Bu dönem çok yönlü olarak ele alınmış ve ilgili dönemde gözlenen uyum problemlerinin doğası açıklanmaya çalışılmıştır. Bölüm 11 ve Bölüm 12'ye ise ayrı bir yer açmakta fayda bulunmaktadır. Psikolojik sağlamlık kavramının ele alındığı Bölüm 11'in bütün okuyucu kitlesinin ilgisini çekeceğini ve okuyan herkesin kendisini bu nitelik bakımından gözden geçireceğini düşündüğümüz bilgiler sunulmuştur. Bölüm 12 ise hiç kimsenin yaşamasını istemediğimiz ama çoğumuzun yaşamımızın bir yerinde yine bir şekilde karşı karşıya kaldığımız travma kavramını çok yönlü bir bakış açısı ile ortaya koymaktadır. Bu bağlamda insan davranışına ilişkin önemli bir iç görü kaynağı olabileceğini düşündüğümüz bu bölümlerin eleştirel ve sorgulayıcı bir bakış açısı ile okunmasını tavsiye ediyoruz. Bölüm 15 ise yaşam boyu engellilik kavramını, engelli bireylerin yaşamlarını ve olası uyum problemlerini yine kapsamlı olarak ele alan bir içeriğe sahiptir.

Kitabın son kısmını oluşturan son üç bölümü ise bir arada değerlendirmekte yarar bulunmaktadır. Bölüm 16'da günümüzün yaygın ve ağır psikolojik rahatsızlıkları olan depresyon, bipolar bozukluk ve şizofreni gibi ileri düzey rahatsızlıklar genel hatları ile ele alınmıştır. Bölüm 17'de oldukça yaygın bir görüntüye sahip olan anksiyete bozuklukları ve obsesif-kompulsif bozukluk yine geniş bir perspektiften ele alınmıştır. Son bölüm olan Bölüm 18'de ise kişilik, yeme, uyku ve cinsel işlev bozuklukları kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır.

Bu açıdan bakıldığında kitapta her yaş dönemine özgü gelişim süreçleri ve bu süreçlere ilişkin uyum problemlerinin doğası birbirini tamamlayıcı bir yöntem ve süreç ile ele alınmış ve okuyucunun dikkatine sunulmuştur.

AYIRT EDİCİ ÖZELLİKLER

Elinizdeki eser, içermiş olduğu birçok özellik bakımından özgün bir bakış açısı sunmaktadır. Bu anlamda her bir bölüme, ilgili bölümde ele alınan ve kazandırılmak istenilen amaçlar ile başlanmıştır. Devamında her bölümün giriş kısmında okuyucuda merak uyandırmaya ve ilgili bölümü okudukça cevap bulmaya yönelmesini sağlayacak odak sorulara yer verilmiştir. Bu odak soruların her birinin detaylı cevapları ise ilgili bölümün sonunda verilmiş ve okuyucunun farkındalığının ve bakış açısının genişlemesine katkı sağlanması amaçlanmıştır. Bölüm içerisinde ise her konu başlığı ana hatları ve detayları ile sunulmuştur. Oldukça anlaşılır ve akıcı bir dille her bir bölüm arasında ortak bir akışın sağlanmasına özen gösterilmiştir. Okuyucuda ilgili konuya ilgiyi artırmak üzere her bir bölümde metin kutuları ile çeşitli bilimsel metin ve açıklamalara yer verilmiştir. Aynı zamanda okuyucunun entelektüel birikimine de bu yolla katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Eserin önemli bir diğer ayırt edici yanı ise özellikle metin sonunda ilgili konuyu genel hatları ile özetleyen bir içeriğin sunulması ve devamında okuyucuyu geliştiren okumalara ve etkinliklere yönlendiren içeriklerin de sunulmuş olmasıdır. Bu anlamda önerilen her bir eser özenlice seçilmiş ve okuyucunun bilgi ve ilgisine katkı sağlanması hususu önemli bir ölçüt olarak kullanılmıştır.

Kitabı oluşturan toplam 18 bölümün her birinin yazım ve stil bakımından birbirinden farklılaşmamasına özen gösterilmiştir. Bu bağlamda kullanılan dil ve terimlerde bütünlük sağlanmasına çalışılmıştır.

Yukarıda sıralanmış olan özellikler ve ayırt edici nitelikler bağlamında bu eserin ruh sağlığı, gelişim ve uyum sorunlarına gerek yeni başlayanlar gerekse belli düzeyde uzmanlığa sahip olanlar için oldukça kapsamlı ve bütüncül bir bakış açısı sunduğu değerlendirilmektedir. Bu yönüyle bilime, alana ve okuyucusuna katkı sağlamasını ümit ediyoruz.

TEŞEKKÜR

Elinizdeki eserin kapsamı, içeriği ve yazar sayısı göz önünde bulundurulduğunda böyle bir eserin birilerinin ciddi desteği olmadan ortaya çıkması pek mümkün değildir. Eserin aynı zamanda yazarları arasında da bulunan çalışma arkadaşım Öğr. Gör. Sümeyye Ulaş'ın hemen her bölümün dizayn ve şekillenmesinde ciddi katkısı olduğunu belirtmek isterim.

Ayrıca, elinizdeki eserin ortaya çıkması sürecinde sorumluluk alan, emek ve uzmanlığını bir araya getirerek bilime ve alana bu eserin kazandırılması noktasında görev alan her bir akademisyen ve uzman arkadaşımı gönül-

den tebrik ediyorum. Onların her birinin değerli katkıları olmasa bu eser ortaya çıkamazdı. Yine yayına hazırlanması yaklaşık olarak 9 ay süren bu eserin her bir bölümü için birkaç kez editöryal talepler ile kapısını çaldığım yazar arkadaşlarımızın her bir düzeltme talebim için gösterdikleri sabır ve hoşgörüyü de takdir ettiğimi belirtmem gerekir. Bununla birlikte her bir bölümün yazarı olan arkadaşlarımızın özenle seçildiğini içerikleri ve ilgili bölümleri okuduğunuzda fark edeceğinize de inanıyorum. Bu kitap için harika bir ekip kurulduğunu ve ortaya özenle hazırlanmış bir bilimsel metin çıktığını ifade etmem gerekir.

Son olarak kitabın birçok bölümünün yayın öncesi son okunması aşamasında Atatürk Üniversitesinde Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik bölümünde öğrenim görmekte olan öğrencilerimden destek aldığımı da ifade etmeliyim. Nihai okuyucu kitlesi içerisinde önemli bir yer tutan PDR öğrencilerinden aldığım dönütlerin kitabın birçok noktada daha da geliştirilmesine önemli katkılar sağladığını söyleyebilirim. Bu süreçte özenle kitabı gözden geçiren ve öneriler sunan öğrencilerimin adlarını da kendi izinleri ile burada paylaşmak istiyorum. Bu bağlamda; Beyza Tosunoğlu, Ela Ağtaş ve Gamze Özdeniz öğrencilerime yoğun geçen akademik süreçlerinin arasında bu eserin daha nitelikli olabilmesi için zaman ayırdıkları ve emek verdikleri için ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

Son olarak bu eser yoğun bir süreç içerisinde ve Koronavirüs salgınının en şiddetli olduğu bir dönemde yayına hazırlandı. Bu nedenle okuyucu tarafından her bir bölümde fark edilebilecek olası hata ve eksiklikler için dönüş yapılmasını memnuniyetle karşılayacağımızı ve böyle bir beklenti içerisinde olduğumuzu belirtmek isterim. Bu dönütleri eserin sonraki baskılarında geliştirilerek daha nitelikli hâle getirilmesi için bir fırsat olarak göreceğimizin bilinmesini isteriz.

Bilimin huzurunda olanlara, insan psikolojisi ve ruh sağlığına ilgi duyanlara ve öğrenmeye merakı olanlara katkı sağlaması ümidiyle...

Editör/Haziran 2020

Doç. Dr. İsmail SEÇER

Atatürk Üniversitesi

ismail.secer@atauni.edu.tr